

Mikulášek, Alexej

[Brněnská slovakistika a česko-slovenské vztahy]

Opera Slavica. 1999, vol. 9, iss. 3, pp. 54-57

ISSN 1211-7676

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/116701>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

fenomenologů a hlavního estetika ruského symbolismu A. Bělého, v poetice se symboly masky a hada a s motivy ptáků a kamenů v jejich původní mytologické znakovosti, v kultu slunce a výšek i obzorů, v důrazu na lineárnost. Secesní poetika zanechala stopy v symbolismu, futurismu i akméismu. Tak autorka dokazuje, že se secese jako syntetický styl promítla i do vývoje literárních žánrů. Hledá ovšem a nachází problematiku i v terminologii počátku století a objevuje rozdílnosti mezi modernou a současnou postmodernou, která čerpá z moderny i avantgardy (manifesty konce minulého století naopak znamenaly stěhnutí těchto směrů). Pregnantní jsou závěry studie, v nichž sama autorka podrobuje syntetickému pohledu své dílo. Nachází je a vytyčuje v próze, dramatu, architektuře, ve shodě filozofických premis a estetického kódu.

Tvar a barevná nádhera světa secese provokuje diváka velmi snadno, k tomuto světu se pojící nebarevná šed' písmen symbolů se ožívuje namáhavou dešifrací abstraktního slova literárních symbolů. Pro Kšicovou jsou typické nejen nápady, jak jevy spojovat, ale i to, jak je čtenáři představovat. To se jí po několika předchozích usilovných pokusech podařilo realizovat tentokrát přesvědčivě i grafickou kvalitou provedení studie (nepochybně právě díky sponzorství Českého literárního fondu a Masarykovy univerzity). Kniha je zážitkem i pro laika, nepřístupného k ní se studijním záměrem, ale se zvědavostí konzumenta, optickým vnímáním světa zpodobněného a navyklého pouze listovat obrazy (a tak se ovšem postupně dostávat ke slovu a textu jako celku). Studie je kromě resume vypravena ediční poznámkou, soupisem zkratk, seznamem obrazových příloh, abecedním rejstříkem.

Srovnávací literární bádání jako otevřený systém umožňuje prolínání nejen tradičních disciplín, ale i příbuzných vědních oborů (lingvistika, historie, psychologie, biografistika, filozofie). D. Kšicová si pohotově všimla současných dimenzí těch institucí, které si ve světě cíleně všimají intencí zkoumat asociace a spoje mezi uměními (univerzitní centra, ústavy komparatistiky a literární komunikace aj.). Aristoteles ani Lessing opravdu netušili, kam jejich objev rozdílnosti i souvztažnosti mezi uměním a časem povede v pozdějším bádání. Brněnská badatelka s energií sobě vlastní a neutuchající objeví jistě další horizonty tematiky, která ji vytrvale fascinuje a kterou infikuje zájem ostatních odborníků i milovníků umění.

Květuše Lepilová

Brněnská slovakistika a česko-slovenské vztahy. Editor Ivo Pospíšil. Brno, Masarykova univerzita 1998, 159 str.

Sborník podchycuje příspěvky, které odezněly na pracovním semináři *Slovakistika v Brně a česko-slovenské vztahy*, který pod záštitou děkanky FFMU Jany Nechutové uspořádal začátkem listopadu minulého roku brněnský Ústav slavistiky. Semináře se zúčastnilo 16 badatelů a byl uspořádán u příležitosti otevření slovakistiky jako samostatného oboru magisterského pětiletého studia. Recenzovaný materiál má současně do-

kumentovat stav studia u nás a sloužit jako „výchozí učební text“ (s. 5) pro studenty i mimouniverzitní veřejnost. A hned úvodem dodejme, že jeho největší zásluha nespočívá v zásadně novém pohledu na problematiku poměrně složitou, v mnoha důsledcích přesahující hranice lingvistiky a literární vědy. Většina příspěvků však mj. usiluje o vědecky zdůvodněné „stavění mostů“ mezi obě národní literatury. Přitom jejich pohled není resentimentární, jak jsme to zaznamenávaly bezprostředně po rozdělení federace, ani nacionálně předsudečný (což bohužel později poznamenalo část publicistiky české i slovenské).

Jakkoli si sborník neklade programotvorné cíle, vyslovuje se řada badatelů právě k problematice metodologické. Je to pochopitelné i při ohlžení zpět, do dějin české slovakistiky. Ta se totiž studovala a vykládala v rámci bohemistiky, což je hledisko v současnosti nevyhovující – nikoli díky rozdělení federativního Československa, jak by se mohlo na první pohled zdát, nýbrž v důsledku změn ve společenském vědomí (které vykonávaly a vykonávají tlak na paralelní zkoumání obou literatur z hledisek více méně nacionálních), jichž bylo rozdělení federace jen formálně právním výrazem, jakkoli bolestným. Kontext česko-slovenský zůstává samozřejmě zachován jako literární celek a literární společenství (jako fakt literárně historický, ale zřejmě i perspektivní), avšak k němu přistupují výrazněji – jak vyplývá z Pospíšilovy úvodní přednášky – i kontexty „slovansko-slovenské a evropsko-slovenské“ (s. 10), v čemž se spatřuje specifické postavení předmětu v rámci slavistiky u nás. Pospíšilův druhý sborníkový příspěvek je nazván *Slovenský literárněvědný trojúhelník: Komparatistika – genologie – translatoologie* a analyzuje tři základní disciplíny, v nichž se výrazně rozvinulo slovenské literárněvědné bádání, takže nejen konkuruje českým a bohemistickým disciplínám: např. literární komparatistiku ve srovnání s českou vyznačuje „vyšší míra teoretické průraznosti a vybočování z tradičních schémat“ (s. 48). Rovněž o slovenské translatoologii soudí oprávněně, že „již řadu let je slovenské myšlení o překladu zajímavější a objevnější než české, translatoologické práce jsou tu i více společensky ceněny“ (s. 51. v analýze dvou svazků sborníku K otázkám teorie a praxe dejín prekladu na Slovensku). Na závěr konstatuje, že „v slovenské literární vědě – na rozdíl od dnešní dominující české, v níž převažuje svinulí do sebe, introspekce soustředěná na akt individuální interpretace vyrůstající z dílčích metodologických postupů strukturálních škol, – se více prosazuje radikální pohyb do stran a disciplinární disperze“ (s. 54). Literární věda na Slovensku se vyvazuje ze závislosti na českých autoritách (s. 55).

Pospíšilovu tezi o větší míře teoretického pohybu a systematickosti slovenské komparistiky částečně potvrzuje i příspěvek slovenského genologa Jozefa Hvišče nazvaný *Porovnávací výklad slovenských literatúr*. Autor upozorňuje na přílišnou míru abstraktnosti systému, v němž se literární komparatistika jeví jako obecná teorie typologických vztahů meziliterárního procesu (v patrné narážce na D. Ďurišinu), avšak ve skutečnosti (resp. praktické aplikaci) „bola iba porovnávacou interpretáciou čiastkových faktov a javov meziliterárnych vztahov a súvislostí“ (s. 25). Pro „komparovanie“ jako obecnou metodu literární vědy je nevhodnější genologie, na niž pohlíží hledisky strukturalistickými, a proto soudí, že „štruktúry ... ncmajú vývin, majú iba obmeny,

modifikácie, invarianty a varianty“ (s. 23) a na tomto základě pak formuluje zásady komparativní genologie slovanských literatur. Mám však zato, že strukturalistický pohled, jenž dnes podstatným způsobem omezuje literární historiografii – bohemistiku v Čechách, patrně nebude moci tvořit alternativu zpochybňované komparatistice, protože naráží na mnoho hranic a metodologických mantinelů v podobě nehistoricky vymezené „literárnosti“ a „neliterárnosti“ jevu, podcenění biografického studia a tím i geneze díla a textu atp., nehledě na obraz národní literatury či literatury multikulturního prostoru, která je interpretovatelná jen jako literární celek, tedy komplexně komparativně a vztahově. Každý pojem, i pojem žánru nebo „románu“, „balady“, „exempla“, je značně historicky proměnlivý a beze zbytku nestrukturovatelný, prokazatelně se vyvíjející (i zastarávající!) jako proměnlivé obsahy lidské vědomí, citění a vkus. Ale to by byla úvaha překračující rámec sborníku...

Puristické tendence ve slovenské jazykové teorii podrobují analýze a kritice Milan Jelínek (ref. *O některých puristických tendencích v kultuře spisovné slovenštiny*) a Juraj Dolník (*Postoje k bohemismu v současné slovenštině*). Jelínek využívá závěrů (obecně platných) Pražského lingvistického kroužku, aby ukázal, že snahy vymycovat z živého jazyka funkční jazykové jevy, jak to navrhuje puristická příručka *Ako nehrešiť proti slovenštině*, je nesmysl, který snad „nebude mít na slovenskou jazykovou praxi větší vliv“ (s. 39). Mohl se přitom opřít i o zkušenosti z krachu českého tažení proti tzv. germanismům ještě v tomto století. Podobně i Dolník soudí, že „slovensko-česká interakcia nepotrebuje umelú reguláciu“ (s. 44), a dovozuje to teoreticky (na opozici „etno-identifikačnej funkcie“ slovenštiny a funkční interpretace jazykových jevů, označovaných za bohemismy). Škoda, že v sborníku chybí studie věnovaná slovakismům v českém (moravském) prostředí.

Podnětné jsou i příspěvky několika badatelek. Dagmar Dorovská z Pedagogické fakulty MU analyzuje (ve studii *Slovenská literatura v české škole*) postavení slovenské literatury v literární výchově po roce 1992. Soudí, že slovenská literatura dnes mizí z učebních plánů a osnov, a to zcela mechanicky, bez ohledu na řadu živých hodnot slovenského písemnictví. Jakkoli Přehledné dějiny literatury I.-III. (na středních školách nejčastěji používaný učební text – pozn. A. M.) věnují slovenské literatuře dostatečný prostor, není v čítankách zastoupena ani jednou ukázkou nebo textem k interpretaci. To jistě není jev zdravý, ačkoli je třeba dodat, že poměrná volnost daná učitelům a středoškolským profesorům při sestavování tematických plánů i maturitních otázek vede k tomu, že na mnohých školách není slovenská literatura ignorována a přehlížena (je možné, že zde působí tlak tradice školní praxe). Roli publicistiky při utváření československých vztahů, zvláště Lidových novin a působení Aloise Gregora, pak sleduje Věra Linhartová (*Na okraj kulturního vztahu česko-slovenského*). Jeho odkaz hodnotí pozitivně i Jarmila Bartáková, sama velmi dobrá pedagožka (*Z histórie slovakistiky na Masarykovej univerzite*). Nad podobou slovakistického studia v meziválečném Slovenském ústavě se zamýšlí Anna Mikušáková-Zelenková. Pro teorii a kritiku literatury pro mládež, která ztratila (věřme, že nikoli natrvalo) vinou nekvalitního redakčního vedení a koncepce časopis Zlatý máj, je rovněž podnětný příspěvek Zuzany Stanislavové

nazvaný *K vztahom českej a slovenskej literatúry pre deti a mládež v 90. rokoch*. Bada-
telka mj. doporučuje větší výměnu hodnot mezi oběma literaturami a zvláště myšlením
o nich (mezi centrem brněnským, popř. brněnsko-ostrovským u nás a nitranským na
straně slovenské).

Nad různými koncepcemi česko-slovenských vztahů se zamýšlí příspěvek Miloše
Zelenky. Analyzuje zvláště pojmy „literární vzájemnost“, „literární kontext“ a „literární
společenství“ (v novém světle zvláště první pojem) a na závěr soudí, že aspekt bilite-
rárnosti (spolu s bilingvismem) bude pravděpodobně v budoucnosti slábnout. Je však
jisté, že slovenská literatura zůstává (vedle např. pražské německé literatury nebo litera-
tury česko-židovské) trvalou součástí české literární historie – a naopak. Ostatně i po
roce 1992 spolupráce neustala, jakkoli se některé slovenské instituce, např. periodika
jako *Literární týždenník*, orientovaly postupně nacionálně, až nacionalisticky. Svědčí
o tom právě tzv. *Durišinův tým*, v němž měli účast mnozí čeští slavisté.

Sborník přináší množství dalších zajímavých příspěvků, k jejichž analýze nemá-
me místo. Jako celek však naznačuje směry, jimiž by se měla slovakistika v Brně dále
ubírat, neboť prostor je tu velmi široký a interpretačně vděčný (jak např. dokládají
poslední dva příspěvky věnované Skácelově recepci na Slovensku /*Ján Zambor*/ nebo
literárnímu přátelství Ivana Kadlečíka s Ludvíkem Vaculíkem /*Gertraude Zandová*/,
popř. referát Tomáše Mazáče s přesahem do teorie knižní kultury atd. atd.). Jakkoli se
bude nadále slovakistika chápat jako svébytná disciplína (kterou však od svého konsti-
tuování vždy byla), stopy československého literárního společenství budou ještě dlouho
patrné. Možná se jednou znovu konstituuje tento literární celek na vyšší, konacionální
nebo transnacionální bázi, jejíž pragmatika (M. Zelenka) vyplyne z nových společen-
ských podmínek.

Alexej Mikulášek

Ještě o mýtech v ruské literatuře a společnosti

V atmosféře všeobecné katarze, s níž na různých úrovních přistupujeme k revizi
dřívějších pohledů a přístupů ve vztahu k ruské historii, kultuře i samotné literatuře, se
vedle tradičního „zaplňování bílých míst“ v mozaice zobrazování a rovněž v interpre-
tačních soudech nečfídka setkáváme s pokusy bořit některé piedestaly vžitého hodno-
cení a strhávat masky mýtům, jimiž byla ruská skutečnost v minulosti programově za-
halována. Systematicky se o to rovněž pokouší ruský emigrantský spisovatel **J. Druž-
nikov**, který dnes působí na Kalifornské univerzitě v Davisu. Vedle publikace, která
s konjunkturálním nádechem tzv. „literatury faktu“ podrobuje zdrcující kritice jeden
z gründerových mýtů sovětské porevoluční společnosti – legendu o *Pavlíku Morozo-*